

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn 2020,7/2, 1013-1034

İSLAM'IN İLK ŞEHİT ELÇİSİ: HÂRİS B. UMEYR
Islam's First Martyr Envoy: Hâris b. Umeyr

Gencal ŞENYAYLA

Dr. Öğr. Üyesi Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi Anabilim Dalı, Denizli, Türkiye, gseyayla@pau.edu.tr Orcid No: 0000-0003-
1590-9498

Hakemler / Referees:

Prof. Dr. Ünal KILIÇ / Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Osman AYDINLI / Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Mesut CAN / Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 06/11/2020
Kabul Tarihi / Accepted: 05/12/2020
Yayın Tarihi / Published: 30/12/2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 2
Sayfa / Pages: 1013-1034

Atıf / Cite as: Şenyayla, Gencal. "İslam'ın İlk Şehit Elçisi: Hâris B. Umeyr" [Islam's First Martyr Envoy: Hâris b. Umeyr]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/2 (Aralık 2020): 1013-1034.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.822611>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (2) 2020: 1013-1034

İSLAM'IN İLK ŞEHİT ELÇİSİ: HÂRİS B. UMEYR*

Gencal ŞENYAYLA**

Öz

İslam'ın tebliğ faaliyetlerini evrensel boyuta taşımaya karar veren Hz. Muhammed, Hudeybiye Barış Antlaşması'nın imzalanmasının hemen akabinde komşu devletlere ve Arap Yarımadası'ndaki bazı kabilelere İslam'a davet mektupları göndermiştir. Hz. Peygamber, bu özel görev ve davetler için temsil yeteneği yüksek ve donanımlı sahabileri seçmiştir. Seçilen Bu bu elçilerden birisi de Busra emirine gönderilen Hâris b. Umeyr el-Ezdî'dir. Davetçi ve diplomat misyonuyla gönderilen elçilerin hepsi görevlerini ifa edip geri dönmüş fakat Hâris b. Umeyr, Hz. Peygamber'in mektubunu muhatabına ulaştıramadan çıktığı yolda şehit edilmiştir. İslam daveti uğrunda şehit edilen ilk elçi olmasına rağmen, ilk dönem İslam tarihi kaynaklarında hakkında yeteri kadar bilgi verilmediği gibi benzer şekilde günümüzdeki akademik çalışmalarda da kendisinden çok fazla söz edilmediği görülmektedir. Bu makale, Hâris b. Umeyr hakkında bazı tespit ve tahlillerde bulunmayı; ayrıca genel olarak İslam Tarihi araştırmaları, özel olarak da henüz gelişme aşamasında olan İslâm diplomasi çalışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Davet Mektupları, Elçi, Hâris b. Umeyr, Mute, İslam-Bizans ilişkileri.

Islam's First Martyr Envoy: Hâris b. Umeyr

Abstract

Prophet Muhammad, who decided to carry the activities of the notification of Islam to a universal dimension, sent letters of invitation to Islam to the neighboring states and some independent tribes in the Arabian Peninsula right after the signing of the Hudeybiye Peace Treaty. The Prophet selected companions with high representation skills and well-equipped for these special duties and invitations. One of these selected messengers is Haris b. Umayr al-Ezdi who was sent to the Busra Emir. All of the messengers who were sent with the mission of invitee and diplomat returned after fulfilling their duties, but Haris b. Umayr was martyred on his way before he could deliver the Prophet's letter to his addressee. Although he was the first messenger martyred for the invitation of Islam, it is seen that there was not enough information about him in the first period Islamic historical sources, and similarly, he was not mentioned much in academic studies today. This article aims to make some determinations and analyzes about Hâris b Umayr and to contribute to Islamic History studies in general and Islamic diplomacy studies that are still in development.

Keywords: Invitation Letters, Envoy, Hâris b. Umayr, Mute, Islam-Byzantine Relations.

* Makale *Etik Kurul İzni* gerektirmediğine dair yazarın yazılı beyanı vardır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail: gseyayla@pau.edu.tr Orcid No: 0000-0003-1590-9498.

Structured Abstract: Prophet Muhammad, who decided to carry the activities of the notification of Islam to a universal dimension, sent letters of invitation to Islam to the neighboring states of Arabia and some independent emirates in the Arabian Peninsula right after the signing of the Hudaibiye Peace Treaty. Thus, the Prophet both invited them to Islam and tried to establish diplomatic relations with the states and emirates neighboring the peninsula. The Prophet selected companions with high representation skills and well-equipped for these special duties and invitations. One of these selected messengers is Haris b. Umayr al-Ezdi who was sent to the Busra Emir. In this context, some of the messengers sent were welcomed in accordance with diplomatic rules and very well in the regions they went to, while some of them were subjected to ugly and rude words, and Haris b. Umayr was martyred. All of the messengers who were sent with the mission of invitee and diplomat returned after fulfilling their duties, but Haris b. Umayr was martyred on his way before he could deliver the Prophet's letter to his addressee. Although he was the first messenger martyred for the invitation of Islam, there was not enough information about him in the first period Islamic historical sources, and similarly, he was not mentioned much in academic studies today. After the martyrdom of Hâris b. Umayr, the Battle of Muta took place and the messenger's martyrdom was somewhat overshadowed by this war. Therefore, not much information about him was reflected in the sources. His name could not be emphasized much during the Islamic history, probably because his lineage did not continue. The oldest source that conveys information about his sending as an messenger, his martyrdom, and the developments that followed, is Vâkîdî's work named *Meğâzî*, and this work is also the center of all the resources after him. In the light of the narration of Vâkîdî and some other indirect data, some determinations were made about the family circle, personality and embassy of Hâris b. Umayr. Accordingly, Hâris b. Umayr is from the Lihb clan of the Ezd tribe, one of the Southern Arabs, who found fame with their prophethood, and there is no other information about his life and family in the sources. Although it is not known when he accepted Islam, it is estimated that he was a Muslim in the first years of the Madinah period, given some indicators such as his presence in other companions besides Lihb Clan and his knowledge of Islam that will enable him to be elected as the messenger to Islam. Hâris b. Umayr was sent as an ambassador to the Emir of the city of Busra, one of the ancient centers of civilization, which was dominated by the Ghassanids and whose name is not mentioned in the sources. Considering that he was sent as an ambassador to an ancient civilization basin like Busra, it is understood that Harith b. Umayr was a person who knew the region he went to, had the knowledge of Islam in general, had good language, eloquence, general culture, and courage. The route Hâris b. Umayr, who was sent an messenger to the Emir of the city of Busra, which was under the rule of the Christian Arabs, to reach Busra, passed through the Muta region of the Belka state within the territory of the Ghassanids. When the Islamic messenger, Hâris b. Umayr reached this zone, the person named Shurahbil b. Amr, who was understood to be the Emir of the region, disregarding the interstate law, arrested Haris b. Umayr and then killed him. The martyrdom of Harith b. Umayr in this way created a great shock effect in Medina and this event deeply upset and shocked the Prophet and Muslims. The Prophet, who was very sad that his messenger was martyred, took quick action and prepared an army of three thousand people and sent him to the region where he was martyred to avenge his messenger. Thereupon, the famous Muta War took place in the history of Islam.

Keywords: Invitation Letters, Envoy, Hâris b. Umayr, Mute, Islam-Byzantine Relations.

GİRİŞ

İslam davasının bütün insanlığa tebliğ edilmesi Hz. Peygamber'in risalet görevinin bir gereği idi. Bu vesile ile yaklaşık olarak Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı tarihe kadar Hz. Peygamber, Arap Yarımadası'nın değişik bölgelerine

arkadaşlarını göndermek suretiyle şifahi olarak İslam'ın tebliği noktasında önemli çalışmalar yapmıştır. Yaşanan gelişmelere paralel olarak İslam'ın tebliğinin faaliyet alanını daha da genişletmek isteyen Hz. Peygamber, Arap Yarımadası dışındaki bazı bölgelerin yöneticilerine de mektuplar göndererek onları İslam'a davet etmiştir. Hz. Peygamber'in bu çalışmaları bir anlamda İslam diplomasisinin de ilk örneklerini teşkil etmektedir.

Hz. Peygamber, Medine döneminin henüz ilk aylarından itibaren diplomatik faaliyetlere başlamıştır. Nitekim hicretten hemen sonra Medine civarındaki bazı Arap ve Yahudi kabileleriyle askeri ittifak kurmak amacıyla onlarla görüşmelerde bulunmuştur. Fakat gerçek anlamda Hz. Peygamber'in ilk diplomatik faaliyeti Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin Habeşistan'a gönderilmesiyle başlamıştır. Nitekim Bedir'deki yenilgilerinin ardından Mekkeli müşrikler, daha önce Habeşistan'a hicret etmiş olan Müslümanların kendilerine teslim edilmesi için Habeşistan kralına bir heyet göndermişlerdi. Müşriklerin bu sinsi planlarını sonuçsuz bırakmak ve Müslümanların orada emniyet içinde yaşamaya devam etmelerini sağlamak için Hz. Peygamber, o dönemde henüz Müslüman olmamış olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Habeşistan kralına elçi olarak göndermiştir.¹

Hz. Peygamber Hudeybiye Antlaşmasından sonra, hicretin yedinci ve sekizinci yıllarına denk gelen süreçte ise yoğun bir şekilde çevre ülkelerin hükümdarları ile bazı emirler ve nüfuzlu kabile başkanlarına İslam'a davet mektupları göndermiştir. Dönemin güçlü devletleri olan Bizans, Sâsânî ve Habeş hükümdarları başta olmak üzere değişik bölgelerin yönetici ve kabile başkanlarına gönderilen bu mektuplardan birisi de Busra emirine gönderilmiştir.²

Hz. Peygamber'in gönderdiği bu mektuplar, muhataplarını İslam'a davet eden mektuplardı. Dolayısıyla gönderilen elçiler de dini misyonla gönderilmişlerdi. Hz. Peygamber göndereceği elçileri belirlerken dönemin diplomatik inceliklerini gözönünde bulundurduğu gibi liyakati de ihmal etmemiş, temsil kabiliyeti yüksek olan ve İslam ilahiyatı konusunda iyi yetişmiş kişileri elçi göndermiştir.³

¹ Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah İbn Abdî'l-Berr, *ed-Dürer fi İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*, thk. Şevkî Dayf (Kahire: Dâru'l-Meârif, h. 1403), 111; Nureddin Ali b. İbrahim el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1427), 2/275; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayımcılık, 1993), 1/446-447; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 299.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989), 2/755; Ebu Abdullah Muhammed b. Ali İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî fi Küttâbi'n-Nebiyi'l-Ümmiyyi ve Rusulihî ilâ Mülûki'l-Ardî min Arabiyyin ve Acemî*, thk. Muhammed Azîmü'd-Dîn (Beyrut: Âlemü'l-Kutub, t.y.), 1/193; Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fi Sireti Hayri'l-İbâd* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 11/365.

³ Şihabuddin Ahmed b. Abdilvehhab en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb* (Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâik, h. 1423), 18/157; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/193; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1019.

Hız. Peygamber'in elçi olarak seçip gönderdiği sahabilerden birisi de çalışmamızın konusunu teşkil eden Hâris b. Umeyr idi. Hâris b. Umeyr, Gassâniler'in hakimiyetindeki Suriye bölgesine gönderilen iki elçiden birisidir. Gassâniler'e gönderilen diğer elçinin aksine Hâris b. Umeyr, mektubu götüreceği Busra bölgesinin emirine ulaşmadan Gassân topraklarında iken, Şurahbil b. Amr isimli bölgenin emiri tarafından Müte bölgesinde şehit edilmiştir. Diploması kurallarını hiçe sayan bu cinayet karşısında Hız. Peygamber ve Müslümanlar çok üzölmüş ve bunun intikamını almak için Hâris b. Umeyr'in şehit edildiği Müte bölgesine üç bin kişiden müteşekkil bir ordu gönderilmiş ve bunun sonucunda tarihteki meşhur "Müte Savaşı" meydana gelmiştir.

İlk dönem İslam tarihçilerinden, Hâris b. Umeyr el-Ezdî hakkında bilgi veren tek müellif Vakidî'dir.⁴ Sonraki müelliflerin tamamı ilgili rivayeti Vakidî'den nakletmiş olup bunun dışında başka bir bilgi aktarmamışlardır. Aynı şekilde nesep ve rical kitaplarında da Hâris b. Umeyr'in genellikle ismi zikredilmiş olmakla birlikte hakkında detaylı bilgilere yer verilmemiştir. Söz konusu bu kaynaklarda genel olarak Hız. Peygamber'in gönderdiği elçilerden bahsedilirken konu bağlamında tabii olarak Hâris b. Umeyr'den söz edilmiş fakat elçi olarak gönderildiği bölge ve yöneticisinin ismi hakkında açık ve net bilgiler aktarılmamıştır.

İslam tarihindeki ilklerden biri olmasına rağmen Hâris b. Umeyr hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamasının sebebi olarak Müte Savaşı gösterilebilir. Şehit edilmesinin hemen akabinde bu büyük savaşın vuku bulması şehit elçinin unutulmasına sebebiyet vermiş olmalıdır. Nitekim kaynakların hemen hemen hepsi Müte Savaşı başlığı altında Haris b. Umeyr'den bahsederek onun öldürölmesinin bu savaşın sebebi olduğunu belirtmişler fakat onun hakkında bilgi vermemişlerdir. Bunun dışında muhtemelen kendisinin soyu devam etmemiş olması dolayısıyla da tarihi süreçte ismi çok öne çıkamamış ve kendisi hakkında kaynaklara detaylı bilgiler yansımamıştır.

Hâris b. Umeyr el-Ezdî'nin hayatı, kişiliği, aile çevresi ve elçiliği hakkında ilk dönem İslam tarihi kaynaklarında detaylı bilgiler bulunmadığı için ona dair tespitler zorunlu olarak ilk dönem kaynaklarındaki bir kısım dolaylı verilerle birlikte muahhar kaynaklarda yeralan bazı verilerin tahlil ve analizleri sonucunda oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Hâris b. Umeyr hakkındaki en eski kaynak olan Vakidî'nin ilgili rivayeti de her zaman göz önünde bulundurulmuştur.

1. Hayatı ve Kabilesi

Hâris b. Umeyr el-Ezdî'nin ismi, bazı kaynaklarda Hâris b. Amr el-Ezdî⁵ olarak zikredilse de bunun doğru olmadığı görölmektedir. Kendisinin ismi ve nisbesinden, Güney Arabistan menşeli Kahtânî Araplarından meşhur Ezd kabilesinden olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Arap Yarımadası'nın değişik bölgelerinde dağınık bir şekilde

⁴ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755.

⁵ Şemsüddîn Ebu'l-Muzaffer Sıbtİbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân fi Tevârîhi'l-A'yân*, thk. Muhammed Berekât-Ammâr Rihâvî (Dımeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013), 4/39.

yaşamakta olan Ezd kabilesinin çok sayıda alt boyları bulunmaktaydı. Hâris b. Umeyr de büyük Ezd kabilesinin alt boylarından biri olan Lihb boyundandır.⁶

Başta Vâkidî'nin eseri olmak üzere kaynakların çoğunda Hâris b. Umeyr'den bahsedilirken el-Ezdî nisbesinden sonra, Lihboğullarından olduğu muhakkak belirtilmiştir. Kaynaklarda onun hakkında sarahaten verilen tek bilgi onun Lihbî; yani Ezd kabilesinin Lihb boyundan olduğudur. Bazı muahhar kaynaklarda ise kendisinden "el-Hârisü'l-Lihbî" şeklinde bahsedilmektedir.⁷

Bazı kaynaklarda Hâris b. Umeyr'in Ezd kabilesinin Mehleboğulları boyundan olduğu belirtilmektedir.⁸ Muhtemelen yanlış bir okuma sonucu böyle bir isimlendirme yapılmış olmalıdır. Çünkü temel kaynakların çoğunda belirtildiği üzere doğru isimlendirme Mehleboğulları değil Lihboğulları şeklindedir.⁹

Hâris b. Umeyr'in ne zaman Müslüman olduğuna dair kaynaklarda hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte onun Medine döneminde, hicretten hemen sonra Müslüman olması tarihi gerçekliğe uygunluğu açısından daha makul gözükmektedir. Şayet Mekke döneminde Müslüman olsaydı değişik vesilelerle kendisinden bahsedilirdi. Fakat kaynaklarda bu bağlamda hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Hâris b. Umeyr'in dışında, Lihboğullarına mensup başka sahabiler de vardır. Lüheyb b. Malik el-Lihbî, Nu'mân b. er-Râziye ve Ebû Nuhayle bu sahabilerden bazılarıdır.¹⁰

Hz. Peygamber'in gönderdiği elçilerin dini bir misyonla gönderilmiş olduklarından yukarıda bahsedilmişti. Böyle bir misyonla gönderilmiş olan elçilerin de İslam dini hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir ki Hz. Peygamber'in elçilerinin bu özelliklere sahip oldukları bilinmektedir.¹¹ Dolayısıyla kadim kültür ve medeniyet merkezlerinden biri olan Busra şehrinin emirine elçi olarak gönderilen Hâris b. Umeyr'in, İslam dini hakkında donanım sahibi biri olması gerekmektedir. Böylesi bir durum onun Medine döneminin ilk yıllarında İslam'ı kabul ettiğini kuvvetle akla getirirse de bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün gözükmemektedir.

⁶ Abdülkerim b. Muhammed es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî (Haydarâbâd: Meclisu Dâirati'l-Meârif, 1962), 1/237; Ömer Rızâ Kehhâle, *M'ucemu Kabâili'l-Arab* (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1994), 3/1015.

⁷ Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm Lilmelâyîn, 2002), 2/156.

⁸ Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 11/350.

⁹ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 2/97; Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah İbn Abdî'l-Berr, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Eshâb* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 1/297; Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 2/7; İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 1/628.

¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr* (Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, t.y.), 2/75.

¹¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 17/156; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/193; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1019.

Sahabe içerisinde ismi Hâris olan başka sahabiler bulunsa da ismi ve künyesiyle birlikte, Hâris b. Umeyr ile aynı ismi ve künyeyi taşıyan başka bir sahabi bulunmamaktadır.¹²

Hâris b. Umeyr'in, kendisi gibi Güney Arabistan menşeli Ezd kabilesinin boylarından biri olan Gassânîler¹³ ülkesine elçi gönderilmiş olması dikkat çekicidir. Hz. Peygamber, Gassânîlerin hakimiyetindeki Busra'ya göndereceği mektubu götürecek olan elçi konusunda farklı bir strateji uygulamış ve aynı atadan gelmeleri itibariyle onlarla akraba olan Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi tercih etmiştir. Muhtemelen Hz. Peygamber, bölge halkı ve emirlerinin aradaki bu akrabalık bağından dolayı kendisine iyi davranacaklarını düşünerek bu bölgeye Hâris b. Umeyr'i göndermiştir. Fakat Hristiyan Gassân emirlerinden biri olan Şurahbil b. Amr, devletlerarası hukuku çiğnediği gibi akrabalık hukukunu da görmezden gelerek Hâris b. Umeyr'i katletmekten çekinmemiştir.

Lihboğullarının Arapçayı kullanma bakımından da oldukça mahir oldukları ve onlar arasında şiirleriyle istişhad edilen önemli şairlerinin bulunduğu görülmektedir.¹⁴ Aynı boydan olması itibariyle Hâris b. Umeyr'in de böyle bir özelliğinin olup olmadığını bilemiyoruz. Fakat Hz. Peygamber'in gönderdiği elçilerinin özellikle dil ve hitabet açısından yetkin kişilerden seçilmiş olması¹⁵ göz önünde bulundurulursa, Hâris b. Umeyr'in de dil, edebiyat ve hitabet açısından dikkate değer bir durumda olduğu düşünülebilir. Böylece Hâris b. Umeyr'in edebi yönünün gayet iyi olduğunu ve onun bu yönünün elçi olarak seçilmesinde belirleyici unsurlardan birisi olduğu kabul edilebilir.

Hâris b. Umeyr, sayılan özelliklerinin yanında, kabilesi içerisinde cesur kişilerden birisi idi.¹⁶ Onun bu cesareti, Müte'de yolunu keserek kendisini tutuklayan ve daha sonra şehit eden Şurahbil b. Amr ile olan diyalogundan hissedilmektedir. Çünkü canı pahasına da olsa kimliğini ve misyonunu gizlemeyerek, Hz. Peygamber'in elçisi olduğunu açıkça söylemekten imtina etmemiştir.

2. Elçi Olarak Gönderilmesi

Hz. Peygamber'in İslam'a davet hareketinde, Hudeybiye Antlaşması bir dönün noktası teşkil etmektedir. Her ne kadar bu süreçten önce bazı kabilelere elçiler

¹² Cemâlüddin Ebî'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu Fuhûmi Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târîh ve's-Siyer* (Beyrut: Şirketü Dâri'l-Erkam, 1997), 127.

¹³ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araçlar ve Dinleri*, sad. M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997), 44-45.

¹⁴ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn* (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, h. 1423), 1/55; Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 4/297; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Dâru'l-Fikr, t.y.), 3/296; Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984), 29/398.

¹⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 17/156; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/193.

¹⁶ Cihad el-Türbânî, *Mietün min Uzamâi Ümmeti'l-İslâm Gayyerû Mecnâ't-Târîh*, thk. Muhammed b. Abdülmelik (Kahire: Dâru't-Takvâ, 2010), 381.

gönderilmiş olsa da Hudeybiye'den sonra Hz. Peygamber'in komşu devlet ve kabilelerle kurduğu diplomatik münasebetleri yoğunluk kazanmıştır. Bu antlaşmadan sonra zaman ve zemin müsait hale gelince Hz. Peygamber, dönemin teamülleri çerçevesinde komşu devletler ve bazı kabilelere elçiler göndererek İslam davetini evrensel boyuta taşımıştır.¹⁷

Devlet başkanı, emirler ve bazı kabile başkanlarının İslam'ı kabul etmelerinin kendi tebaalarının da İslam'ı kabulüne vesile olacağı düşüncesiyle onlara mektuplar gönderen Hz. Peygamber, böylesine zor bir görev için ashabi arasından bu görevi başarı ile ifa edebileceğini düşündüğü bazı kişileri seçerek değişik bölgelere elçi olarak göndermiştir.¹⁸

İslam davetinin muhataplar tarafından kabul görmesi için, davetin içeriği kadar bu daveti taşıyan elçilerin kişilik ve şahsiyetleri de önemlidir. Bu hakikatın farkında olan Hz. Peygamber, büyük bir ihtimalle özlü ve muhtasar mektuplarını tefsir yetkisi verdiği elçilerinde birer davetçi olarak bu vasıfların bulunmasına âzami itinayı göstermiş olmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in gönderdiği elçiler; halim-selim, hitabet ve ikna kabiliyeti iyi, çok zeki, İslam ilahiyatı konusunda iyi yetişmiş, yüksek temsil gücü ve özellikle de gittikleri ülkelerin örf âdet ve dilini bilen, dış görünüşleriyle dikkatleri çekecek tevâzü ve güzellik sahibi kimseler idiler.¹⁹

Hz. Peygamber'in göndermiş olduğu elçilerinden bazılarının isimleri kaynaklarda zikredilmiştir. Buna göre Dihye b. Halife el-Kelbî Bizans kralına, Amr b. Ümeyye ed-Damrî Habeş kralına, Abdullah b. Ebû Huzafe İran kisrasına, Hâtıb b. Ebu Beltea İskenderiye emiri Mukavkis'a, Amr b. Âs Umman melikleri Ceyfer ve İyâz isimli kardeşlere, Selîm b. Amr Yemame melikleri Sümâme ve Hevze'ye, Alâ b. Hadramî Bahreyn meliki Münzir b. Sâve'ye, Şuca' b. Vehb Gassân kralı Hâris b. Ebu Şimr'e (Cebele b. Eyhem), Hâris b. Umeyr el-Ezdî ise Busra bölgesinin emiri olup kaynaklarda ismi zikredilmeyen kişiye gönderilmiştir.²⁰

Hz. Peygamber, elçilerini seçip göndermeden önce ashabını bir araya toplayıp onlara bir konuşma yapmış ve konuşmasında şunları söylemiştir: "Aranızdan bazılarınızı, İslam'a davet mektuplarıyla birlikte yabancı hükümdarların huzuruna göndereceğim. Göndereceğim yerlere gitmekten çekinmeyiniz. Tıpkı Hz. İsa, dinlerini tebliğ için kendilerini değişik ülkelere göndermek istediğinde, oraların dillerini

¹⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1019; Ahmet Önkal, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu* (Konya: Esra Yayınları, 1999), 239-250.

¹⁸ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 18/156; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/193-194; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan, 1998), 65-66.

¹⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1019; Önkal, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, 249-250.

²⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 18/157; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/193-194.

bilmediklerini söyleyip mazeret beyan eden havariler gibi sizler de gitmekten çekinmeyiniz.”²¹

Hz. Peygamber, Hz. İsa'nın Havarilerinin yaptığı gibi, görevlendireceği kişilerin bu zor görevden imtina etmek için mazerek sunmamaları konusunda uyarılarda bulduktan sonra elçi olarak göndereceği arkadaşlarını seçip ayırmış ve onları böyle bir görev için hazırladıktan sonra, hicri yedinci yılın ilk ayından itibaren her birini değişik bölgelere göndermeye başlamıştır.²²

Hz. Peygamber, İslam'a davet mektuplarını göndermeden önce ashap içerisinde bazılarının, devlet başkanlarının mühürsüz mektupları dikkate almadıkları ve bundan dolayı da bir mühür edinmesi gerektiği yönündeki tavsiyeleri doğrultusunda kendisi için bir mühür kazıtmış ve gönderdiği bütün mektuplara bu mührü basmıştır.²³

İslam'a davet mektupları gönderen Hz. Peygamber, bu bağlamda Bilâdü's-Şam'ın önemli merkezlerinden biri olan Busra eyaletinin emirine de bir mektup yazmış ve bu mektubu ona ulaştırması için Hâris b. Umeyr el-Ezdî isimli sahabiyi görevlendirmiştir. Hz. Peygamber'in mektubunu Busra emirine ulaştırmak için Medine'den yola çıkan Hâris b. Umeyr'in, söz konusu bölgeye ulaşması için mecburen güzergâhı üzerinde bulunan Gassânilerin hakimiyetindeki Belkâ şehrinin bulunduğu bölgeden geçmesi gerekiyordu. Resulullah'ın elçisi Hâris b. Umeyr, yoluna devam ederken Belkâ civarındaki Müte bölgesine ulaştığı sırada, kaynaklardaki anlatımlardan anlaşıldığına göre bu bölgenin emiri ve hakimi olduğu anlaşılan Şurahbil b. Amr isimli kişi tarafından ölüme kesilip yakalanmış ve daha sonra da öldürülmüştür.²⁴

Hz. Peygamber'in devlet başkanlarına göndermiş olduğu bu mektupların bir kısmı tarihi süreçte kaybolup giderken bir kısmı da günümüze kadar ulaşabilmiştir.²⁵ Hâris b. Umeyr, Resulullah'ın mektubunu Busra emirine ulaştıramadan şehit edildiği için, taşıdığı mektupta ne yazdığı ve muhatap melikin isminin ne olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yine Suriye bölgesindeki diğer Gassânî emirleri gibi

²¹ Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2004), 1/381.

²² Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 18/156; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/193-194; Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, 65-66.

²³ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 18/156-157; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/194.

²⁴ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 14/59; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm* (Beyrut, 2003), 1/320; Cevâd Ali, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm* (Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001), 7/242.

²⁵ Hz. Peygamber'in günümüze kadar ulaşan bazı mektupları için bkz. Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul 1998.

bu emir de Gassânî bir Arap mıydı yoksa Grek soyundan gelen birisi miydi bunlar da maalesef bilinmemektedir.²⁶

Hız. Peygamber, elçileriyle gönderdiği mektuplarda muhataplarını İslam'ı kabul etmeye davet etmiş, onlara güven ve himaye sözü vererek, elleri altında bulunan toprak ve hazinelerin, vergilerin, imar edilmiş yerlerin kendilerinde kalacağını garanti etmiştir. Namazı kılıp zekâtı verdikleri sürece bu haklarının korunacağını, dinden dönmeleri halinde ise güvencelerini kaybedeceklerini bildirmiştir.²⁷ Her ne kadar Hâris b. Umeyr aracılığıyla Hız. Peygamber'in Busra emirine göndermiş olduğu mektubun içeriğinin ne olduğu bilinmese de, bu kısa mektubun da diğer mektuplarla benzer bir içeriğe sahip olduğu düşünülebilir.

3. Elçi Olarak Gönderildiği Bölge

Hız. Peygamber'in göndermiş olduğu davet mektupları ve onları taşıyan elçilerden bahsedilen kaynaklarda, diğer bölgelere gönderilen mektupların kimlere gönderildiği konusu açık ve net olarak belirtilirken, Hristiyan Gassânilerin hâkimiyetindeki Suriye bölgesine gönderilen iki mektubun kime gönderilmiş olduğu konusunda ciddi bir karışıklığın olduğu görülmektedir. Bu karışıklığın muhtemel sebebi ise; Vâkîf dışında, ilk dönem kaynaklarında bu konuda bilgi aktaran başka bir tarihçinin bulunmamasıdır. Ayrıca mektupların gönderildiği dönemde Gassânilerin, hâkim oldukları bölgelerde siyasi bütünlüklerinin sarsılmış olması, dolayısıyla da bu bölgede kimin emir veya kimin vali olduğunun ayırt edilemeyişi gibi etkenler İslam tarihi sürecinde bu bölge hakkında bilgi veren müelliflerin zihinlerinde karışıklığa sebebiyet vermiştir. Böylece Hâris b. Umeyr'in gönderildiği bölgenin neresi olduğu, emirinin kim olduğu konusunda kaynaklardaki anlatımlarda ciddi bir karışıklık meydana gelmiştir.

Gönderilen diğer elçilerin kime ve nereye gönderilmiş olduğu konusu kaynaklarda gayet net ve açık olarak belirtilmişken, Gassânîler'e gönderilen mektupların adresi ve muhatapları bağlamında bilgi karmaşasının varlığı dikkat çekmektedir. Kanaatimizce böyle bir karışıklığın ana sebebi; elçilerin gönderildiği dönemde Gassânîler'in içinde buldukları konjonktürle alakalıdır. Bundan dolayı Gassânîler hakkında kısa bir malumat paylaşarak konuya açıklık getirmek gerekmektedir.

Miladi 200-636 yılları arasında Suriye bölgesinde hüküm süren Hristiyan Arap hanedan devleti olan Gassânîler, tam bağımsız bir devlet olmayıp Bizans İmparatorluğu'nun vasalı olarak varlığını devam ettiren yarı bağımsız bir devlet idi. Devletin başında, Bizans çıkarlarına uygun hareket eden bir kral ve aynı şekilde o krala bağlı olan önemli eyaletlerde de emirler bulunuyordu. İslam'ın ilk yıllarında Gassânîler, Arap yarımadası üzerindeki kabileler arasında en güçlü olanlardan birisiydi ve bundan dolayı da diğer kabileler onlardan çekinirlerdi. Hatta onların

²⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/330.

²⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 18/158; Hamidullah, *Hız. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, 73-162.

Medine üzerine baskın düzenlemek için hazırlıklara giriştiklerine yönelik söylentiler Medine'ye ulaştığında bu söylenti bile Medine'de ciddi bir endişeye sebebiyet vermişti.²⁸

Gassânîler'in yurdu olan Suriye bölgesi, dönemin güçlü devletleri olan Bizans ile İran arasında tampon bir bölge konumundaydı. Bu stratejik konumundan dolayı Gassânîler'in yurdu zaman zaman İranlılar tarafından saldırıya maruz kalabiliyor ve bu durum da Bizans ile İran'ı karşı karşıya getiriyordu. Nitekim VII. yüzyılın ilk çeyreğinde İranlılar, Gassânîler'in yurdunu işgal edip yağmalamış ve bu da Gassânîler'in ciddi anlamda güç kaybına uğramalarına ve siyasi birliklerinin ciddi anlamda hasar görmesine sebep olmuştur. Daha sonra Bizans'ın yardımıyla m. 627 yılında İranlılar mağlup edilerek Suriye'den çıkarılmışlar ve Gassânîler yurtlarına kavuşmuşlarsa da bu süreçte onlar arasında ayrılıklar oluşmuş ve siyasi hakimiyet mücadeleleri baş göstermiştir.²⁹

İranlıların yenilgiye uğrayıp Suriye'yi terk etmek mecburiyetinde kaldıkları Ninova mağlubiyetinden hemen sonraya tekabül eden bu hassas dönemde Hz. Peygamber mektuplar göndermeye başlamıştır. Bu süreçte Hz. Peygamber, Gassânîler ülkesine de iki elçi aracılığıyla iki mektup göndermiştir.³⁰

Hz. Peygamber; Bizans, Sâsânî ve Habeşistan gibi büyük devletlere sadece bir elçi gönderirken, muhtemelen Medine'deki İslam devleti için büyük tehlike arz eden Gassânîler'i İslam'a kazandırmak ve onlardan gelebilecek bir tehlikeyi bertaraf etmek için bu bölgeye iki elçi göndermiştir. Gönderilen bu iki elçiden biri olan Hâris b. Umeyr şehit edilmiş, diğer elçi Şuca b. Vehb isimli sahabe de iyi muamele görmemiş, götürdüğü mektup yırtılıp atılmıştır. Hatta Hz. Peygamber'in mektubu kendisine takdim edilince Gassânî kralı, kendisini İslam'a davet eden bu mektubu okuyup öfkelenmiş ve mektubu yırtıp atarak elçinin yanında Medine'yi istila etme tehdidinde bulunmuştur. Muhtemelen Bizans imparatoru kendisine yardım etmediği için Gassânî kralı böyle bir işe teşebbüs edememiştir.³¹

Hz. Peygamber'in Gassânîler ülkesine gönderdiği iki elçinin kime gönderilmiş olduğu konusunda kaynaklarda ciddi bir karışıklık vardır. Bahse konu bu karışıklık, özellikle de Hâris b. Umeyr'in gönderildiği emirin kimliği etrafında yoğunlaşmıştır. Bu karışıklık da İslam tarihinin söz konusu dönemle bağlantılı olaylarını anlama ve anlamlandırmada büyük bir keşmekeşliğe sebebiyet vermiştir.

²⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/328; Ahmet Ağırakça, "Gassânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Eylül 2020).

²⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/329.

³⁰ Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye* (Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, t.y.), 1/360; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/329; Mustafa Fayda, "Cebele b. Eyhem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 23 Eylül 2020).

³¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/329.

Bazı kaynaklarda Hâris b. Umeyr'in, Bizans kralı Herakleios'a,³² isminden bahsedilmeyen Busra emirine,³³ kendisini şehit eden Şurahbil b. Amr isimli emire³⁴, veya Belkâ emiri olarak takdim edilen Hâris b. Ebu Şimr³⁵ isimli emire elçi olarak gönderildiğinden bahsedilmektedir. Görüldüğü gibi Hâris b. Umeyr'in elçi gönderildiği kişi olarak kaynaklarda dört farklı isim karşımıza çıkmaktadır. Hâris b. Umeyr'in bu dört kişiden hangisine gönderilmiş olduğunu elimizdeki verilerden hareketle tespit etmeye çalışacağız.

Hz. Peygamber, Hâris b. Umeyr'den önce Gassâniler ülkesine Şuca b. Vehb isimli sahabiyi elçi olarak göndermiştir. İki elçi birkaç ay aralıklarla söz konusu bölgeye gönderilmiş oldukları için kaynaklar bu elçilerden bahsederken, onların gönderildiği kişileri genelde birbirine karıştırmışlardır. Bu konudaki karmaşanın çözülmesi için önce Gassânilere gönderilen ilk elçi olan Şuca b. Vehb'in gönderildiği kişi, ardından da Hâris b. Umeyr'in gönderildiği bölge ve kişinin tespiti önem arz etmektedir. Bundan dolayı da öncelikle Şuca b. Vehb'in hangi bölgeye ve kime gönderildiğine kısaca göz atmak gerekmektedir.

Hz. Peygamber'in Gassâniler ülkesine gönderdiği ilk elçisi Şuca b. Vehb'in bu ülkedeki hangi emir veya melike gönderildiğine dair kaynaklara bakıldığı zaman onun; Cebele b. Eyhem³⁶, Hâris b. Ebu Şimr³⁷ veya Münzir b. Ebu Şimr³⁸ isimli Gassân kralına gönderildiğinden bahsedildiği görülmektedir.

Şuca b. Vehb'in muhatabına götürmüş olduğu yaklaşık iki satırlık mektubun içeriği kaynaklara yansımıştır. Ayrıca kendisi daha sonra birkaç yıl daha yaşadığı için, elçi olarak gittiği Gassâniler ülkesinde şahit olduklarını anlatmış ve bunlar da kaynaklara yansımıştır. Şuca b. Vehb'in mektubu götürdüğü ortamdan bahsetmesine bakılırsa, mektubun gönderildiği kişinin bölgedeki sıradan emirlerden birisi değil de dönemin Gassânî kralı olduğu net olarak anlaşılmaktadır. Onun anlattığına göre Hâris b. Amr veya Cebele b. Eyhem; Dimeşk'in yanı başındaki Guta bölgesinde büyük bir sarayda ikamet etmekteydi. Şuca b. Vehb, Gassân kralının sarayına ulaştığı zaman kralın sarayında bulunmadığı ve Kudüs'ü ziyarete gelen Bizans İmparatoru Herakleios'u karşılayıp tazimde bulunmak için yola çıktığı, bundan dolayı da Şuca'nın kralın sarayına dönmesi için bir kaç gün beklediği anlaşılmaktadır. Hatta elçi Şuca b. Vehb'in, kralı beklediği bu günlerde Gassân sarayının hâcibinin, Şuca b. Vehb'i dinleyip İslam'ı kabul ettiği de nakledilir. Daha sonra sarayına dönen kral tahtına

³² İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, 1/297; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1/628; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-Mudî*, 1/206.

³³ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/97; Hüseyin b. Muhammed b. Hasan ed-Diyarбекrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs* (Beyrut, t.y.), 2/70.

³⁴ Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh* (Kahire: Mektebtü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, t.y.), 4/230.

³⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 18/156.

³⁶ Sıbtü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 2/505; Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 6/119.

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/200; İbn Asâkir, *Târîh*, 57/366.

³⁸ Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe* (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998), 3/1486.

oturup tacını takmış ve Resulullah'ın elçisi Şuca b. Vehb huzura kabul edilmiştir. Hz. Peygamber'in gönderdiği mektubu okuyan kral çok öfkelenmiş ve mektubu yırtıp atarak Medine'yi istila etme tehdidinde bulunmuştur.³⁹

Hz. Peygamber'in Gassânîlere göndermiş olduğu ilk elçisi olan Şuca b. Vehb'in yukarıdaki anlatımından, kendisinin gönderilmiş olduğu bu kişinin Gassân devletinin kralı olduğu net olarak anlaşılmaktadır. Nitekim Bizans imparatorunu karşılamaya çıkması, döndükten sonra tahtına oturup tacını takması, büyük bir sarayı ve o sarayında haciplerin bulunması, Medine'yi istila etmekle tehdit edebilmesi gibi göstergeler bu kişinin Gassân devletinin kralı olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca icra edilen bu ritüeller de bir bölge emirinden ziyade bir kralın icra ettiği ritüelleri çağrıştırmaktadır.

Her ne kadar Şuca b. Vehb'in gönderilmiş olduğu kişi hakkında kaynaklar dört farklı isimden bahsetmiş olsa da, kendisinin anlattıklarına bakılınca onun gibi mahir bir diplomatın Gassân ülkesinin kralına gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Gassân ülkesinin kralının asıl ismi ise Münzir b. Hâris'tir.⁴⁰ Kaynaklar kendisinden Cebele b. Eyhem, Hâris b. Ebu Şimr, Münzir b. Ebu Şimr ve Münzir b. Hâris gibi farklı isimlerle bahsetmiş olsalar da bu isimler aslında aynı kişinin ismidir.⁴¹ Dolayısıyla asıl ismi Münzir b. Hâris⁴² olan bu kişi Gassân sarayında bulunan kralın ismidir ve Hz. Peygamber, Şuca b. Vehb isimli sahabeti bu krala elçi olarak göndermiştir.

Buna göre kaynaklarda zikredilmiş olan Hâris b. Ebu Şimr (Cebele b. Eyhem) isimli kişinin Gassân kralı olduğu ve kendisine elçi olarak Şuca b. Vehb isimli sahabinin gönderildiği, dolayısıyla Hâris b. Umeyr'in gönderildiği kişinin Hâris b. Ebu Şimr veya Cebele b. Eyhem isimli melik olamayacağı anlaşılmaktadır.⁴³

Hâris b. Umeyr'in Bizans İmparatoru Herakleios'a gönderildiği yönündeki kayıtlara gelince; Hz. Peygamber'in gönderdiği elçiler listesine bakıldığında, Bizans imparatoru Herakleios'a, Dihye b. Halife el-Kelbî isimli sahabinin elçi olarak gönderildiği⁴⁴ görülmektedir. Dolayısıyla Hâris b. Umeyr'in Bizans imparatoruna gönderildiği yönündeki kayıtların da doğru olamayacağı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bazı kaynaklarda ise Hâris b. Umeyr'in, mektubu, kendisini şehit eden Şurahbil b. Amr isimli kişiye götürdüğünden bahsedilmiştir ki⁴⁵ aynı şekilde bu da doğru kabul edilmemelidir. Çünkü Hâris'in yolunu kesip onu sorguya çeken ve daha sonra da şehit

³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/200; İbn Asâkir, *Târîh*, 2/366; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 2/230.

⁴⁰ İbn Asâkir, *Târîh*, 72/28, 73/141.

⁴¹ İbn Asâkir, *Târîh*, 2/72; Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed es-Süheylî, *er-Ravdu'l-Unûf* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Terâsi'l-Arabî, h. 1412), 7/516-522.

⁴² İbn Asâkir, *Târîh*, 72/28-73/141.

⁴³ Muhammed Hudarî Bek, *Nûru'l-Yakîn fî Sireti Seyyidi'l-Murselîn* (Dımeşk: Dâru'l-Fayhâ, h. 1425), 175; Cevâd Ali, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab*, 7/242.

⁴⁴ Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 11/352.

⁴⁵ Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh*, 4/230.

eden Şurahbil b. Amr ile Hâris b. Umeyr arasındaki diyalog,⁴⁶ zaten mektubun o kişiye gönderilmediğini göstermektedir. Yine Şurahbil isimli bu emirin, Hz. Peygamber'in elçiler gönderdiğinden haberdar olması ve Hz. Peygamber'in elçisi Hâris b. Umeyr'in yolunu kesmek suretiyle yakalatıp onu katletmesi gibi sebepler de Hâris b. Umeyr'in, Şurahbil b. Amr isimli Gassân emirine mektup götürmediğini teyit eden diğer göstergelerdir.

Hâris b. Umeyr'in elçi olarak gönderildiği belirtilen diğer bir kişi ise Şam bölgesinde, Medine ile Dimeşk arasında bulunan ve bölgenin önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Busra şehrinin emiridir. Temel kaynakların çoğunluğunda belirtildiği üzere Hâris b. Umeyr, Busra şehrinin kaynaklarda ismi zikredilmemiş olan emirine⁴⁷ gönderilmiştir.

Haris b. Umeyr'in elçi gönderildiği emirin kimliği konusunda bazı muahhar kaynaklarda farklı isimler verilmiş olsa da erken dönem temel kaynaklardaki rivayetler bir bütün olarak değerlendirildiği zaman Hâris b. Umeyr'in, Gasaânîlerin hakimiyetindeki Busra bölgesinin emiri olup kaynaklarda ismi zikredilmeyen kişiye davet mektubu götürmüş olduğu yönündeki bilgilerin daha tutarlı ve makul olduğu anlaşılmaktadır. Mektubun muhatabına ulaşmadan elçinin şehit edilmiş olması, gönderildiği Busra emirinin isminin kaynaklarda belirtilmemiş olması, ayrıca kaynaklarda isimleri zikredilen diğer Gassânî emirlerinin birbirine karıştırılması gibi sebepler bu bağlamda bir karışıklığa sebebiyet vermiştir.

Muhtemelen oluşan bu karışıklıktan dolayı da Hz. Peygamber'in İslâm'a davet faaliyetleri, gönderdiği elçileri ve diplomatik münasebetleri hakkında günümüzde yapılan akademik çalışmaların genelinde Haris b. Umeyr'den ya hiç bahsedilmemiş, ya çok az bir bilgi ile geçiştirilmiştir ya da verilen bilgiler birbirine karıştırılmıştır.⁴⁸

4- Şehit Edilmesi

Hz. Peygamber'in İslâm'a davet eden mektuplarını götüren elçiler içerisinde şehit edilen tek elçisi Hâris b. Umeyr'dir.⁴⁹ Kendisine tevdi edilen mektubu adresine

⁴⁶ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/255; İbn Asâkir, *Târîh*, 2/7.

⁴⁷ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/97.

⁴⁸ Mehmet Ali Kapar, "Hz. Peygamber'in Diplomatik Münasebetlerine Genel Bakış", İslâmî Araştırmalar 5 (Ekim 1987); Zeynep Şulul, *Hz. Peygamber Tarafından İslâm'a Davet İçin Gönderilen Elçiler* (Urfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013); Selda Meydan, *Hz. Peygamber'e Gelen Heyet ve Elçiler Bu Elçilerin Görüşmeye Dair Rivayetleri ve Değerlendirmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Safiullah Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fıkhi Sonuçları* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 29. Bu çalışmalar içerisinde en son zikredilen tezde Hâris b. Umeyr'den çok kısa bir şekilde bahsedilerek elçi gönderildiği bölge ve kişi hakkında doğru bilgi verilmiştir. Diğer çalışmalarda ise Hâris b. Umeyr'den hiç bahsedilmemiştir.

⁴⁹ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/97. Hâris b. Umeyr, şehit edilen ilk elçi olduğu için bu bağlamda sahabe arasındaki ilklerdendir ve bu açıdan da önemlidir. Sahabe arasında değişik açılardan ilkleri oluşturan sahabiler hakkında yapılmış olan

ulaştırmak için yola çıkan Hâris b. Umeyr, Busra bölgesine ulaşmak için mecburen güzergâhı üzerinde bulunan Belkâ bölgesinden geçmek durumundaydı. Bundan dolayı da Hâris, Belkâ yakınlarında bulunan Müte⁵⁰ bölgesine ulaştığı sırada Gassânilerin hakimiyetindeki Belkâ bölgesinin emiri Şurahbil b. Amr isimli kişi tarafından yolu kesilip yakalanmış ve daha sonra da acımasızca şehit edilmiştir.

Kaynaklarda anlatıldığına göre Hâris b. Umeyr el-Ezdî'nin şehit edilmesi olayı şöyle gelişmiştir; Busra'ya gitmek için Medine'den yola çıkan Hâris b. Umeyr, Gassâniler'in hakimiyetinde bulunan Mute bölgesine ulaştığı zaman, o bölgenin emiri olan Şurahbil b. Amr kendi topraklarından geçmekte olan elçi Hâris b. Umeyr'in önünü kesmiş ve kendisini sorguya çekmiştir. Şurahbil b. Amr, Hâris b. Umeyr'e nereye gittiğini sormuş, Hâris b. Umeyr de Şam'a gittiğini söylemiştir. Bunun üzerine Şurahbil, "Muhammed'in elçisi misin?" diye sormuş Hâris b. Umeyr de, "Evet ben Allah Resulü'nün elçisiyim." diye cevap vermiştir. Bundan sonra da Şurahbil'in emriyle Hâris yakalanıp elleri bağlanmış ve boynu vurularak şehit edilmiştir.⁵¹

Elçilerin öldürülmemesi konusunda geçerli olan örfe rağmen, devletler hukukuna aykırı olarak Şurahbil b. Amr el-Gassânî, Hz. Peygamber'in elçisi olduğunu bilerek ve İslam'a düşmanlığından dolayı Hâris b. Umeyr'i şehit etmiştir. Olayı aktaran kaynaklardaki ifadelerle bakıldığında bu durum net olarak görülmektedir. Nitekim Şurahbil, kasıtlı, planlı ve maksatlı bir şekilde bu cinayeti işlemiştir.

Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi şehit eden Şurahbil b. Amr'in kendisi de köken itibarıyla Güneyli Kahtani Araplardan olan meşhur Ezd Kabilesinin alt boylarından biri olan Gassân boyuna mensuptur.⁵² Araplar içerisinde İslam'a düşman olan ve İslam'ı en geç kabul eden topluluk Gassânîlerdir. Nitekim Hz. Ömer döneminde Şam bölgesi ve Dımeşk'in fethine kadar Gassânîler Hristiyan olarak kalmışlardır.⁵³ Bundan dolayı da Şurahbil b. Amr isimli bu emirin devletlerarası hukuku hiçe sayarak elçiyi şehit etmesinin sebebi olarak, Gassânîler'in İslam'a olan düşmanlıkları gösterilebilir. Hatırlanacağı üzere, Gassânîler'e gönderilen diğer elçi olan Şuc'a b. Vehb de Gassânî sarayında iyi karşılanmamış ve götürdüğü mektup yırtılıp atılmıştır.⁵⁴

müstakil bir çalışma için bkz. Mahmut Yazıcı, "Sahâbe Evâli ve İlk Dönem Uzmanları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/25 (Haziran 2014), 125-160.

⁵⁰ Müte; Bilâdü's-Şam'ın önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Belkâ vilayetine yakın bir bölgenin adıdır. Günümüzde Ürdün toprakları içerisindeki Ölü Deniz'in (Lut Gölü) Güneydoğusunda yer alan bu bölge şu anki Kerek şehrine 11, Kudüs'e 50, Medine'ye ise 1100 km uzaklıkta bulunmaktadır. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/97; Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed el-Bekri Ebu Ubeyd, *Mu'cemü Mesta'cem min Esmâ'i'l-Bilâd ve'l-Mevâzi'* (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, h. 1403), 4/1172; Ebu Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân* (Beyrut, 1995), 5/218-219.

⁵¹ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/255; Mâverdî, *el-Hâvî*, 14/59.

⁵² Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; Takiyyuddîn Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ bimâ li'n-Nebiyi mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Numeyşî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 1/339.

⁵³ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 7/242.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/200; İbn Asâkir, *Târîh*, 2/366.

Hâris b. Umeyr'in gayrihukuki bir şekilde öldürülmüş olması dolayısıyla, kendisinin öldürülmesinden bahseden kaynaklar, onun öldürülme şeklini tasvir ederken genelde "Sabran (صَبْرًا)" kelimesini kullanmaktadırlar.⁵⁵ Sabran öldürülmek ise; meşru bir sebep veya hata ile olmaksızın sebepsiz ve hukuksuz yere öldürmek anlamına gelmektedir.⁵⁶ Kaynaklarda bu kavramın sürekli vurgulanmış olması, Resulullah'ın elçisi Hâris b. Umeyr'in hunharca öldürülmesine duyulan tepki ile birlikte İslam tarihi boyunca Müslüman müelliflerin Hâris b. Umeyr'in ölümünden dolayı duydukları üzüntüyü göstermesi bakımından anlamlıdır.

Hâris b. Umeyr'in bu şekilde şehit edildiği haberi Medine'ye ulaştığında şehirde büyük bir şok yaşanmıştır. Yaşanan bu dramatik olay Hz. Peygamber'i ve bütün Müslümanları derinden üzmüş ve sarsmıştır. Haberi duyar duymaz Hz. Peygamber hızlı bir şekilde harekete geçerek arkadaşlarını toplayıp elçisi Hâris b. Umeyr'in şehit edildiğini onlara da duyurmuş ve hemen akabinde üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak, elçisinin şehit edildiği Mute'ye göndermiştir.⁵⁷

Hâris b. Umeyr'in kabri, günümüzde Ürdün sınırları içerisinde, Tafile şehrinin güneyinde yer alan Basîran ilçesinde bulunmaktadır.

5. Mûte Savaşı

Hz. Peygamber'in elçisi Hâris b. Umeyr'in öldürülmesi açık bir şekilde uluslararası hukukun ihlali idi ve bu görmezlikten gelinecek basit bir olay değildi. Bu olay bundan sonraki elçiler için de çok büyük bir tehlike arz etmekteydi. Bu olay hem elçiye, hem peygamber ve hem de peygamberliğe karşı büyük bir ihanetti. Ayrıca bir elçinin öldürülmesi doğrudan bir savaş ilanı demektir. Dolayısıyla bundan sonra böyle bir ihanetin tekrarlanmaması ve elçilerin can güvenliğinin sağlanması için bu hukuksuzluğa sebep olanlardan hesap sorulması gerekmektedir.⁵⁸

Hâris b. Umeyr'in şehit edilmesine çok üzülen Hz. Peygamber, içlerinde Ensar ve Muhacirlerin seçkinlerinden bazı sahabilerin de bulunduğu bir ordu hazırlayarak onun intikamını almak için göndermiştir. Hazırlanan bu orduya azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'yi komutan tayin etmiş ve şayet Zeyd şehit olacak olursa ordunun kumandasını Ca'fer b. Ebî Tâlib'in devralmasını, Ca'fer şehit olursa da Abdullah b. Revaha'nın kumandayı ele almasını, şayet Abdullah da şehit olursa Müslümanların kendi içlerinden birisini komutan seçmelerini tavsiye etmiştir. Ardından da savaş öncesi ve savaş esnasında uyulması gereken kuralları hatırlattıktan sonra beyaz bir sancak hazırlayıp seriyye komutanı Zeyd b. Hârise'ye vermiştir. Hz. Peygamber, Hâris b. Umeyr'in şehit edildiği yere kadar gitmelerini, oraya ulaştıktan sonra bölge halkını

⁵⁵ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/255; Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1415), 1/682.

⁵⁶ Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî- Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979), 3/8.

⁵⁷ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/97.

⁵⁸ Ali Ebu'l-Hasen b. Abdülhay en-Nedvî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, h. 1425), 435; Safiyyurrahman el-Mübârekfûrî, *er-Rahîku'l-Mahtûm* (Beyrut: Dâru'l-Hilâl, t.y.), 355.

İslam'a davet etmelerini, şayet kabul etmezlerse de onlarla savaşmalarını tembihlemiştir. Daha sonra orduya Seniyye tepelerine kadar eşlik etmiş ve Mute'ye doğru göndermiştir.⁵⁹

Zeyd b. Hârise'nin komutasında, Mute bölgesine doğru yola çıkan İslam ordusu uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Maân bölgesine ulaşmıştır. Hâris b. Umeyr'i şehit eden Şurahbil b. Amr ise İslam ordusunun hareketinden haberdar olmuş ve durumu siyasi hamisi Bizans imparatoruna bildirmiştir. İslam ordusunun sefere çıktığı o sıralarda bölgede bulunan Bizans İmparatoru Herakleios, hamisi olduğu Gassânîler'in yardımına koşmuş, ayrıca bölgedeki diğer müşrik ve Hristiyan Araplardan toparlanan askeri birliklerle yaklaşık yüz bin kişilik bir ordu hazırlanmıştır. İki tarafın da savaş için hazırlıklarını tamamlamalarının ardından, hicri 8. yılın Cemâdî'l-Ûlâ ayında iki ordu Belkâ şehri yakınlarındaki Mute bölgesinde karşı karşıya gelmiştir. Meydana gelen savaşta Hz. Peygamber'in tayin ettiği komutanların üçü de sırasıyla şehit olmuş, ordu içerisinde bulunan Halid b. Velid'in komutayı ele almasıyla birlikte başarılı bir ric'at gerçekleştirilmiş ve üç bin kişilik İslam ordusu yüz bin kişilik Bizans ordusu karşısında büyük zayıat vermeden Medine'ye dönmeyi başarmıştır. Bu sefer sonucunda her ne kadar Hâris b. Umeyr'in intikamı alınamamışsa da o dönemde Müslümanların benzerine az rastlanır büyüklükteki bu ordu karşısına çıkmış olması yakın ve uzak Arap kabileleri arasında büyük bir tesir uyandırmıştır.⁶⁰

Temel kaynakların çoğunluğunda Mute Savaşı'nın sebebi olarak Resulullah'ın elçisi Hâris b. Umeyr'in öldürülmesi gösterilmektedir. Bu bağlamda malumat veren bütün kaynaklar rivayeti Vakıdî'den almışlardır. Vakıdî'den önce bu rivayeti aktaran başka hiçbir kaynak bulunmamaktadır. Vakıdî de Hâris'in öldürülmesi olayını Mute Savaşı'nın sebebi olarak zikretmiştir.⁶¹ Vakıdî'den bu rivayeti alanlar da eserlerinde aynı şekilde Mute Savaşının sebebi olarak Hâris b. Umeyr'in öldürülmesini göstermeye devam etmişler ve bu konuda çok da fazla detaya girmeden Vakıdî'den aldıklarını aktarmakla yetinmişlerdir.⁶²

Vakıdî bir haberin rivayetinde tek kalırsa ve bu bağlamda başka bir rivayet de bulunmazsa bu konuda kendisine güvenilemeyeceğini belirten bazı araştırmacılar, Mute Savaşının sebebi olarak Vakıdî'nin zikretmiş olduğu bu sebebi makul bulmayarak buna itiraz etmektedirler. Buna göre Mute seferinin asıl sebebi; Hâris b. Umeyr'in şehit edilmesi değil, Şam civarındaki Arap kabilelerine karşı sefere çıkılmış olmasıdır.⁶³

⁵⁹ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/97.

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/98; Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 3/336.

⁶¹ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; Mâverdî, *el-Hâvî*, 14/59.

⁶² Makrîzî, *İmta'u'l-Esmâ'*, 13/359; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/682.

⁶³ Ekrem Ziya 'Umerî, *es-Sîretü'n-Nebeviyyetü's-Sahîha* (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikme, 1994), 2/467.

Genel anlamda bütün temel kaynaklarda Hz. Peygamber'in İslam ordusunu gönderirken Hâris b. Umeyr'in şehit edildiği yere kadar gitmelerini tavsiye ettiği görülmektedir. Bu da göstermektedir ki Mute Seferinin asıl sebebi, Hâris b. Umeyr'in o bölgede şehit edilmesidir.⁶⁴ Ayrıca bazı kaynaklar Mute seferini bir kısas hareketi olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre seferin ana hedefi, Hâris b. Umeyr'i şehit edenlere kısas uygulamak ve onları cezalandırmaktır. Bunun için Resûlullah hızlıca bir ordu hazırlamış ve Gassânîler üzerine göndermiştir.⁶⁵

Hudeybiye Barışı öncesinde, Müslümanların sadece umre yapma niyetiyle geldiklerini ve başka bir amaçlarının olmadığını bildirmek üzere Hz. Osman Mekke'ye gönderilmişti. Bundan sonra Hz. Osman'ın öldürüldüğüne dair şayia yayılmış ve daha sonra da bunun aslının olmadığı anlaşılmıştır. Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi yayılınca Müslümanlar onun intikamını almak adına ölümüne Hz. Peygamber'e biat etmişlerdi. Rıdvan Beyatı denilen bu beyatte ölümüne söz verildiği gibi, Mute Seferine de aynı ruhla, Hâris b. Umeyr'in intikamını almak için çıkmış olduğu söylenebilir.⁶⁶

Hz. Peygamber'in dönemin sefaret geleneği doğrultusunda göndermiş olduğu elçisi Hâris b. Umeyr'in şehit edilmesinden sonra artık Rumlara karşı askeri kuvvet kullanmadan, barışçıl bir şekilde ilişki kurmanın imkânsız olduğu anlaşılmış oldu. Bundan sonraki süreçte de Müslümanlarla Rumlar arasındaki ilişkilerde belirleyici unsur genelde savaş yolu olmuştur.⁶⁷ Rumlara karşı karşıya gelinen ilk savaş olan Mute Savaşı için, Hendek Savaşı hariç olmak üzere, o zamana kadar Hz. Peygamber'in çıkardığı en büyük askeri birlik çıkarılmış ve Hâris'in intikamının alınması için şehit edildiği bölgeye gönderilmiştir.

SONUÇ

Hz. Peygamber, Arabistan'a komşu devletler ve Arap Yarımadası'ndaki bazı bağımsız emirliklere İslam'a davet mektupları göndererek hem onları İslam'a davet etmiş hem de yarımada komşu olan devlet ve emirliklerle diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda gönderilen elçilerin bir kısmı gittikleri bölgelerde diplomatik kurallara uygun bir şekilde ve gayet iyi karşılanırken bazıları çirkin ve kaba sözlere muhatap olmuş, Hâris b. Umeyr ise şehit edilmiştir.

İslam tarihinde şehit edilen ilk elçi olan Hâris b. Umeyr'in şehadetinin akabinde Mute Savaşı vuku bulmuş ve elçinin şehadeti bir nevi bu savaşın gölgesinde kalmıştır. Bundan dolayı da onun hakkında kaynaklara çok fazla bilgi yansımamıştır.

⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/255; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, 1/297.

⁶⁵ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/755; Hudarî Bek, *Nûru'l-Yakîn*, 190; Muhammed b. Muhammed Ebu Şuhbe, *es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ Dav'i'l-Kurân ve's-Sünne* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, h. 1427), 426.

⁶⁶ Münîr Muhammed Ğadbân, *Fıkhü's-Sîreti'n-Nebeviyye* (Mekke: Câmîatü Ummi'l-Kurâ, 1992), 544.

⁶⁷ Muhammed Ğazâlî, *Fıkhü's-Sîre*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, h. 1427), 358.

Elçi olarak gönderilişi, şehit edilmesi ve akabinde yaşanan gelişmelere dair bilgi aktaran en eski kaynak Vâkıdî'nin *Meğâzî* isimli eseri olup, bu eser aynı zamanda kendisinden sonraki bütün kaynakların da medarı konumundadır.

Vâkıdî'nin rivayeti ve diğer bir kısım dolaylı veriler ışığında Hâris b. Umeyr'in aile çevresi, şahsiyeti ve elçiliğiyle ilgili bazı tespitlerde bulunuldu. Buna göre; Hâris b. Umeyr, Güneyli Araplardan olan Ezd kabilesinin, kahinlikleriyle şöhret bulmuş olan Lihb boyundan olup hayatı ve ailesi hakkında kaynaklarda başka başka bilgi bulunmamaktadır. İslam'ı ne zaman kabul ettiği bilinmese de Lihboğullarından başka sahabilerin de bulunması, kendisinin İslam'a davet mektubu götürecek elçi olarak seçilmesine vesile olacak İslami bilgi birikimine sahip olması gibi bazı göstergeler göz önünde bulundurulduğu zaman, onun Medine döneminin ilk yıllarında Müslüman olduğu tahmin edilmektedir.

Hâris b. Umeyr, Gassânilerin hakimiyetinde bulunan ve kadim medeniyet merkezlerinden biri olan Busra şehrinin kaynaklarda ismi zikredilmeyen emirine elçi olarak gönderilmiştir. Busra gibi kadim bir medeniyet havzasına elçi olarak gönderilmesine bakılınca Hâris b. Umeyr'in; gittiği bölgeyi tanıyan, ana hatlarıyla İslam'ın bilgisine vâkıf, dili, fesahat ve belâğatı, hitabeti ve genel kültürü iyi olan, cesaret sahibi bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Hristiyan Araplar olan Gassânîler'in hakimiyeti altında bulunan Busra şehrinin emirine elçi gönderilen Hâris b. Umeyr'in, Busra'ya ulaşmak için takip etmiş olduğu güzergah, Gassânîler'in toprakları içerisinde bulunan Belkâ eyaletinin Mûte bölgesinden geçmekteydi. İslam elçisi Hâris b. Umeyr, bu mıntıkaya ulaştığında bu bölgenin emiri olduğu anlaşılan Şurahbil b. Amr isimli kişi, devletlerarası hukuku hiçe sayarak Hâris b. Umeyr'i tutuklatmış ve ardında da öldürmüştür.

Hâris b. Umeyr'in bu şekilde şehit edilmesi Medine'de büyük bir şok etkisi oluşturmuş ve bu olay Hz. Peygamber ve Müslümanları derinden üzmüş ve sarsmıştır. Elçisinin şehit edilmesine çok üzülen Hz. Peygamber hızlı bir şekilde harekete geçerek üç bin kişilik bir ordu hazırlamış ve elçisinin intikamını almak için onun şehit edilmiş olduğu bölgeye göndermiştir. Bunun üzerine de İslam tarihindeki meşhur Mûte Savaşı cereyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Ağırakça, Ahmet. "Gassânîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Eylül 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gassaniler>

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *et-Târîhu'l-Kebîr*. 8 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, t.y.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Beyân ve't-Tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1423.

Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslam*. 4. Baskı. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001.

- Diyarbakırî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan. *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*. Beyrut: t.y.
- Ebu Şuhbe, Muhammed b. Muhammed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ Dav'i'l-Kurân ve's-Sünne*. 2. Bs, 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, h. 1427.
- Ebu Ubeyd, Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed el-Bekri. *Mu'cemü Mesta'cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâzi'*. 3. Baskı, 4 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, h. 1403.
- Fayda, Mustafa. "Cebele b. Eyhem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 23 Eylül 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cebele-b-eyhem>
- Günaltay, Şemseddin. *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Ğadbân, Münîr Muhammed. *Fıkhu's-Sîreti'n-Nebeviyye*. 2. Baskı. Mekke: Câmîatiü Ummi'l-Kurâ, 1992.
- Ğazâlî, Muhammed. *Fikhü's-Sîre*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, h. 1427.
- Halebî, Nureddin Ali b. İbrahim. *es-Sîretü'l-Halebiyye*. 2. Baskı, 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1427.
- Hamidullah, Muhammed. *H. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.
- Hudarî Bek, Muhammed. *Nûru'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Murselîn*. Dimeşk: Dâru'l-Fayhâ, h. 1425.
- İbn Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah. *ed-Dürer fî İhtisâri'l-Meğâzi ve's-Siyer*. Kahire: Dâru'l-Meârif, h.1403.
- İbn Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah. *el-İstizkâr*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah. *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l- Eshâb*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen. *Târîhu Dimeşk*. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1415.
- İbn Hudeyde, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali. *el-Misbâhu'l-Mudî fî Küttâbi'n-Nebiyi'l-Ümmiyyi ve Rusulihî ilâ Mülûki'l-Ardî min Arabiyyin ve Acemî*. 2 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, t.y.

- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2004.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr. *Zâdü'l-Meâd*. 27. Baskı, 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemalüddîn Abdurrahman. *Telkîhu Fuhümi Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târîh ve's-Siyer*. Beyrut: Şirketü Dâri'l-Erkâm, 1997.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn. *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs*. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Dâru'l-Fikr, t.y.
- İsbehânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah. *Ma'rifetü's-Sahâbe*. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hz. Peygamber'in Diplomatik Münasebetlerine Genel Bakış". İslami Araştırmalar 5 (Ekim 1987), 70-80. <https://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/7439c85e56ecc5a.pdf>.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*. 3 Cilt. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, t.y.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *M'ucemu Kabâili'l-Arab*. 7. Baskı, 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Makdisî, Mutahhar b. Tâhir. *el-Bed' ve't-Târîh*. 6 Cilt. Kahire: Mektebtü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, t.y.
- Makrîzî, Takiyyuddîn Ahmed b. Ali. *İmtâü'l-Esmâ bimâ li'n-Nebii mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Hâvî'l-Kebîr*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Meydan, Selda. Hz. Peygamber'e Gelen Heyet ve Elçiler Bu Elçilerin Görüşmeye Dair Rivayetleri ve Değerlendirmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Muntazer, Safiullah. Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhi Sonuçları. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Mübârekfûrî, Safiyyurrahman. *er-Rahîku'l-Mahtûm*. Beyrut: Dâru'l-Hilâl, t.y.

- Nedvî, Ali Ebu'l-Hasen b. Abdülhay. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 12. Baskı. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, h. 1425.
- Nüveyrî, Şihabuddin Ahmed b. Abdilvehhab. *Nihâyetü'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*. 33 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâik, h. 1423.
- Önkâl, Ahmet. *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*. 14. Baskı. Konya: Esra Yayınları, 1999.
- Sarıçam, İbrahim. *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*. 4. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Sem'ânî, Abdülkerim b. Muhammed. *el-Ensâb*. Haydarâbâd: Meclisu Dâirati'l-Meârif, 1962.
- Sibt İbnü'l-Cevzî, Şemsüddîn Ebu'l-Muzaffer. *Mirâtü'z-Zemân fî Tevârîhi'l-A'yân*. 23 Cilt. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.
- Süheylî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravdu'l-Unûf*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Terâsi'l-Arabî, h. 1412.
- Şâmî, Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî eş-. *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Şulul, Zeynep. *Hız Peygamber Tarafından İslâm'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*. Urfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Türbânî, Cihad. *Mietün min Uzamâi Ümmeti'l-İslam Gayyerû Mecrâ't-Târîh*. Kahire, 2010.
- Umerî, Ekrem Ziya. *es-Sîretü'n-Nebeviyyetü's-Sahîha*. Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikme, 1994.
- Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid. *Kitâbu'l-Meğâzî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989.
- Yâkût el-Hamevî, Ebu Abdillâh Şihâbüddîn. *Mu'cemü'l-Büldân*. Beyrut, 1995.
- Yazıcı, Mahmut. "Sahâbe Evâili ve İlk Dönem Uzmanları". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/25 (2014): 125-160. <https://doi.org/10.14395/jdiv79>
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*. Beyrut, 1985.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târîhu'l-İslam ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*. Beyrut, 2003.
- Zirikî, Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed. *el-A'lâm*. 15. Baskı. Beyrut: Dâru'l-İlm Lilmelâyîn, 2002.